

ПРИНЦИПИ КЛАСИФІКАЦІЇ ДІЄСЛІВНИХ КОМПОЗИТІВ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

У статті проаналізовано основні підходи до типології складних слів у німецькій мові. Здійснено класифікацію дієслівних композитів за структурно-генетичним типом і за синтаксично-семантичними зв'язками між їх компонентами.

Ключові слова: словоскладання, складне слово, дієслівний композит, зрощення, справжній композит, несправжній композит, означальне складне слово, копулятивне складне слово.

В статье анализируются основные подходы к типологии сложных слов в немецком языке. Глагольные композиты классифицируются по структурно-генетическому типу и по типу синтактико-семантической связи между их компонентами.

Ключевые слова: словосложение, сложное слово, глагольный композит, стяжение, собственно сложное слово, несобственно сложное слово, атрибутивный композит, копулятивный композит.

The article deals with the main approaches to the typology of the compounds in German. The classification of verbal compounds has been made according to the structural genetic type and classes of the syntactic and semantic relationship among their components.

Key words: word composition, compound word, verbal composite, noun cluster, improper compound, compound proper, attribute compound, copulative compound.

Аналіз словотвірної системи мови та її окремих ділянок є характерною ознакою лінгвістичних розвідок останніх років. Логічним наслідком підвищення уваги до словотвору є успіхи в розвитку загальної

теорії й вирішенні конкретних завдань, пов'язаних зі словотворенням. Проте деякі аспекти словотвірної теорії вимагають подальшого вивчення.

Дієслівні композити в системі німецького словотворення пов'язані із загальними закономірностями будови мови, ось чому їх дослідження в плані зумовленості всією системою мови сприятиме ширшому пізнанню словотвору. Специфіка словотворення як одного зі способів організації структури мови полягає в тому, що, на відміну від словника, граматики, словотворення базується на динаміці: утворення нових слів є виявом динаміки мови, її змін. Ці зміни слугують кращій експлікації думок у процесі спілкування.

Попри широкі дослідження проблематики субстантивного словоскладання у германістиці вивчення дієслівного не знайшло відображення на сторінках ні вітчизняної, ні зарубіжної лінгвістичної літератури, тому ми поставили за мету заповнити ці лакуни.

Біля витоків теорії словоскладання були такі німецькі вчені-корифеї, як Я. Грімм та Г. Пауль. Складні іменники німецької мови класифікував на основі логічних відношень між компонентами композитів Г. Пауль [7]. Класифікацію складних слів німецької мови, яка ґрунтується на структурно-генетичному принципі, розробив Я. Грімм [5]. Вищезгадану класифікацію вдало та послідовно доповнила у своїй науковій праці М. Д. Степанова [3]. Особливості типології словоскладання в контексті неології сучасної німецької мови було вивчено В. А. Карпюком [2]. Субстантивне словоскладання німецької мови перебувало об'єктом дослідження В. С. Вашуніна [1].

Актуальність цієї наукової статті визначається важливістю дієслівних композитів для системи сучасної німецької мови та загальною спрямованістю сучасних лінгвістичних студій на виявлення закономірностей у розвитку й функціонуванні лексичного складу мови, що

є необхідним для визначення, поглибленого розуміння й тлумачення напрямів розвитку словотвірних процесів.

Метою дослідження є виявлення структурно-генетичних та семантико-синтаксичних відношень між компонентами дієслівних композитів сучасної німецької мови. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких основних **завдань**:

– проаналізувати підходи до типології словоскладання в німецькій мові;

– здійснити класифікацію дієслівних композитів за структурно-генетичним типом і за синтаксично-семантичними зв'язками між їх компонентами.

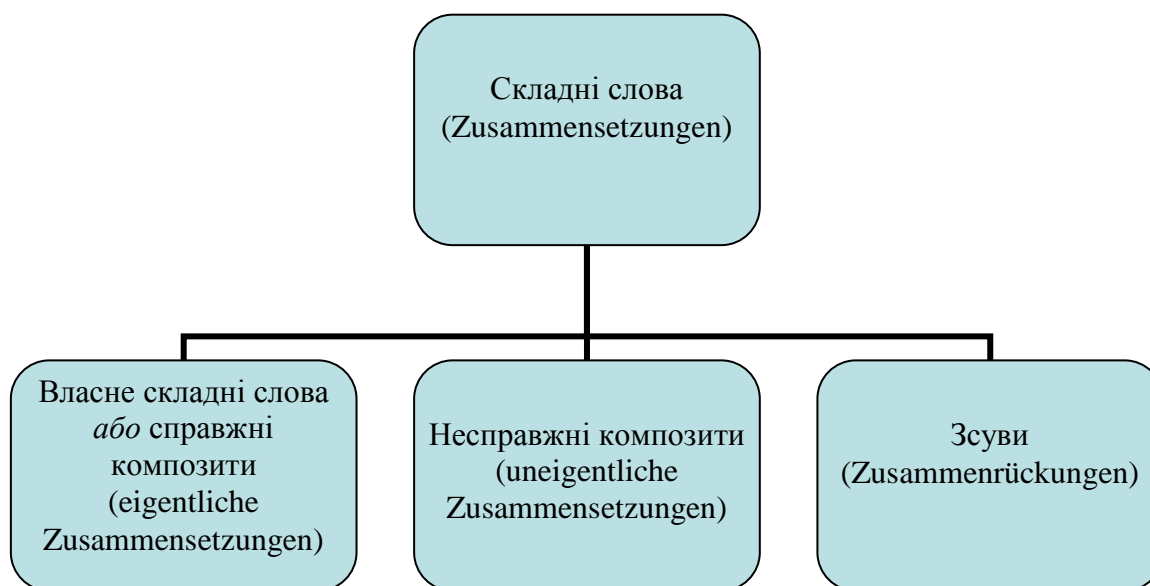
У теорії словотворення існує багато принципів, за якими здійснюється класифікація складних слів: морфологічний, структурно-генетичний, семантико-синтаксичний тощо [3; 4; 5; 7]. З точки зору морфології, складні слова можуть належати до будь-якої частини мови. Маркером, який сигналізує про приналежність складного слова до певної частини мови у німецькій мові, виступає, як правило, другий структурний компонент.

У класичній германістиці з семантично-синтаксичної точки зору розрізняють чотири види складних слів:

- атрибутивні складні слова (*attributive Zusammensetzungen* oder: *Bestimmungszusammensetzungen*);
- копулятивні складні слова (*kopulative Zusammensetzungen*);
- зсуви (*Zusammenrückungen*);
- зрощення (*Zusammenbildungen*) [6, с. 38].

М. Д. Степанова піддала гострій критиці подану вище класифікацію. Вона слушно зауважує, що в основу цієї класифікації не покладено єдиного принципу щодо взаємозв'язку компонентів складного слова. Дослідниця вважає доцільним класифікувати складні слова, виходячи із

двох принципів: а) структурно-генетичного типу; б) типу синтаксично-семантичного зв'язку між компонентами складного слова. Класифікація за структурно-генетичним типом базується, з одного боку, на генезі моделей складних слів, з іншого – на структурі їх компонентів. З цієї точки зору М. Д. Степанова виділяє такі види складних слів [3, с. 111] (див. рис. 1):

Рис. 1. Класифікація складних слів у німецькій мові за структурно-генетичним типом

Під власне складними словами слід розуміти такі, перший структурний компонент яких має форму основи, наприклад: *Landhaus*, *Zartgefühl*. Несправжніми композиціями вважаються складні слова, перший компонент яких приєднується до другого за допомогою з'єднувального елемента *-(e)s-*, *-(e)n-*, *-(e)er-* або *-e-*, наприклад: *Tageslicht*, *Hirtenknabe*, *Kindergarten*, *Pferdestall*. Зсуви відрізняються від власне складних слів та несправжніх композицій тим, що їх структурні компоненти оформлені так, як компоненти словосполучень або речень відповідно до діючих морфологічно-синтаксичних норм мови. На відміну

від словосполучень, зсуви об'єднані одним наголосом та мають єдину словотвірну основу. Порівняймо:

Словосполучення / речення:

Gewähr leisten

Dank sagen

Rühr mich nicht an!

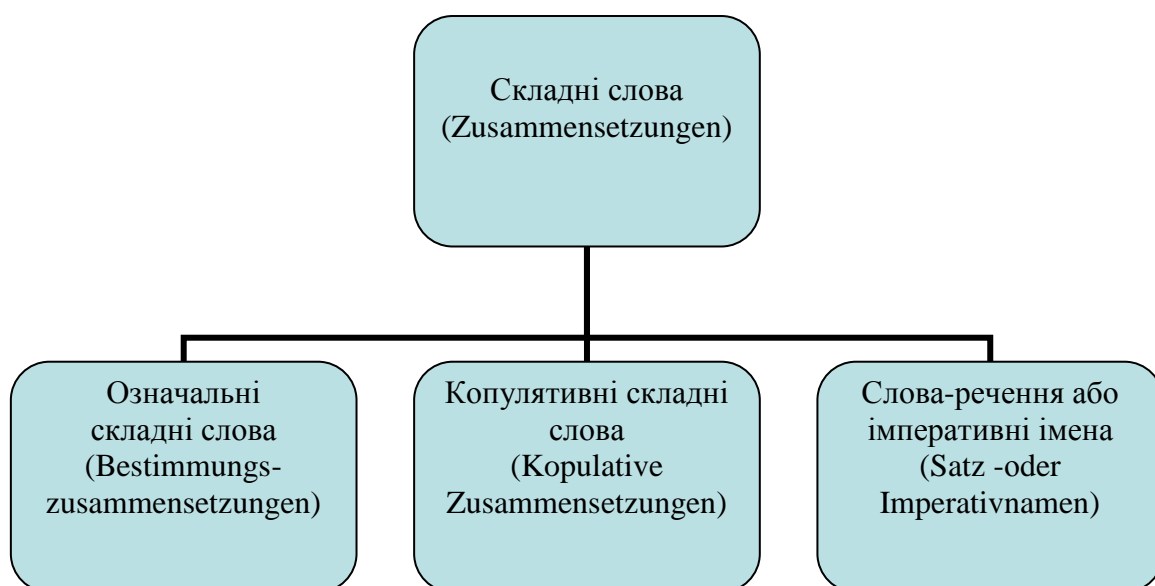
Зсуви:

gewährleisten

danksagen

das Rührmichnichtan

За типом синтаксично-семантичного зв'язку компонентів М. Д. Степанова виокремлює такі види складних слів [3, с. 117] (див. рис. 2):

Рис. 2. Класифікація складних слів у німецькій мові за типом синтаксично-семантичного зв'язку між компонентами композита

Компоненти означальних складних слів об'єднані підрядним зв'язком: перший компонент уточнює, конкретизує другий, наприклад: *Schreibtisch* → *Tisch zum Schreiben*, *Schwarzbrot* → *eine Brotsorte*. Компоненти копулятивних складних слів пов'язані між собою сурядним зв'язком та з точки зору морфології повинні належати до одного і того ж граматичного класу, наприклад: *Elsaß-Lothringen*. Слова-речення або імперативні імена є „застиглими“ наказовими

реченнями, які оформлені за правилами синтаксису німецької мови, наприклад: *das Stell-dich-ein* [3, с. 118].

Отже, як ми бачимо, обидва типи класифікацій перехрещуються, але не співпадають. Проаналізувавши структурно-генетичні та семантично-синтаксичні особливості взаємощеплення компонентів складного слова, виявляємо такі закономірності: а) копулятивні складні слова можуть бути оформлені як власне складні слова і як несправжні композити, а також як зсуви; б) копулятивні складні слова та слова-речення відносяться до класу зсувів.

Ми вважаємо, що обидві класифікації складних слів, запропоновані М. Д. Степановою та А. Іскоз і А. Ленковою, містять раціональне зерно та можуть бути вдало спроектовані на наш фактичний матеріал. Отже, класифікуючи дієслівні композити у сучасній німецькій мові за структурно-генетичним типом, виділяємо:

- власне складні слова, наприклад: *feinmessen, festbacken, freihalten, glattgehen, hochbringen, kaputtschlagen, kleinschreiben, kurzschneiden, leerblasen, loskoppeln, niederbeugen, rechtschreiben, wundtreten*;
- несправжні композити, наприклад: *diffusionsglühen, mittagsmahlen, opaleszieren, seitenspringen, sonnenbaden, verkehrsündigen, zwangsbeurlauben, zwangsräumen*;
- зсуви, наприклад: *schulschwänzen* ← *die Schule schwänzen*, *sackhüpfen* ← *im Sack hüpfen*, *kaffeeklatschen* ← *beim Kaffee klatschen*, *irreführen* ← *in die Irre führen*, *hausschlachten* ← *zu Hause schlachten*, *bruchrechnen* ← *mit Brüchen rechnen*.

Здійснюючи класифікацію складних дієслів за типом синтаксично-семантичного зв'язку між їх компонентами, виокремлюємо:

- означальні складні слова, наприклад: ***seiltanzen***: *tanzen, aber wo?* – *auf dem Seil*, ***wettrudern***: *rudern, aber wie?* – *um die Wette*, ***kaltwalzen***: *walzen, aber wie?* – *ohne Erwärmung*, ***zweiteilen***: *teilen, aber wie?* – *in zwei*

Teile, brustschwimmen: schwimmen, aber wie? – in der Brustlage, tiefbohren: bohren, aber wie? – bis in die große Tiefe, strammstehen: stehen, aber wie? – in strammer Haltung;

- копулятивні складні слова, наприклад: *spülbohren, saugbohnern, fließdrücken, grinskeuchen, zuckschlingern;*
- імперативні імена, наприклад: *grüßgott(eln) ← Grüß Gott!*

Зауважимо, що копулятивні складні слова представлені дієслівними композитами структурної моделі V+V. Серед імперативних імен виділено лише один дієслівний композит, який утворено за допомогою двох формальних прийомів: девербації речення в наказовому способі та суфіксації.

Зрощеннями вважаємо ті дієслівні композити, які утворилися за допомогою суфіксації на базі складного іменника, наприклад: *Fußball → fußball+er+n, Wallfahrt → wallfahrt+en, Schulmeister → schulmeister+n, Nassauer → nassauer+n, Kannegießer → kannegießer+n, Feuerwerk → feuerwerk+en, Schaufenster → schaufenster+ln, Rollmops → rollmops+en.*

Словоскладання у німецькій мові є одним із основних напрямів розвитку лексичного складу мови, оскільки саме у цій царині особливо показовими виступають внутрішні закони еволюції мови та відображається її динаміка. Практичні та теоретичні здобутки у сфері дієслівного словоскладання відкривають широкі перспективи для виявлення закономірностей у розвитку й функціонуванні лексичного складу мови, що є важливим для подальшого вирішення актуальних проблем німецької лексикології, а також визначення й тлумачення векторів розвитку словотвірних процесів.

Запропонована у цій науковій статті класифікація дериватів не охоплює звичайно всіх можливих випадків дієслівного словоскладання, оскільки у процесі мовлення можна ідентифікувати значно більшу

кількість композитарних утворень, які не зареєстровані в лексикографічних джерелах. Заслужує на увагу вивчення семантичних відношень між компонентами складних дієслів та встановлення їх словотвірного значення.

Література

1. Вашунин В. С. Субстантивные сложные слова в немецком языке / Вашунин В. С. – М. : Высш. шк., 1990. – 159 с.
2. Карпюк В. А. Особливості типології словоскладання в контексті неології сучасної німецької мови / В. А. Карпюк // Наук. вісн. ВДУ ім. Лесі Українки : філол. науки. – Луцьк : РВВ “Вежа” Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2010. – № 8. – С. 427–431.
3. Степанова М. Д. Словообразование современного немецкого языка / Степанова М. Д. – М. : Изд-во лит-ры на иностр. яз., 1953. – 375 с.
4. Степанова М. Д. Теоретические основы словообразования в немецком языке / М. Д. Степанова, В. Фляйшер. – М. : Высш. шк., 1984. – 264 с.
5. Grimm J. Deutsche Grammatik. Zweiter Teil – drittes Buch : Von der Wortbildung / Grimm J. – Berlin : Dümmlers, 1878. – 1022 S.
6. Iskos A. Deutsche Lexikologie / A. Iskos, A. Lenkowa. – Leningrad : Staatsverlag für Lehrbücher und Pädagogik, 1963. – 276 S.
7. Paul H. Deutsche Grammatik- Wortbildungslehre / Paul H. – Halle (Saale) : VEB Max Niemeyer Verlag, 1955. – Bd. 5. – 345 S.